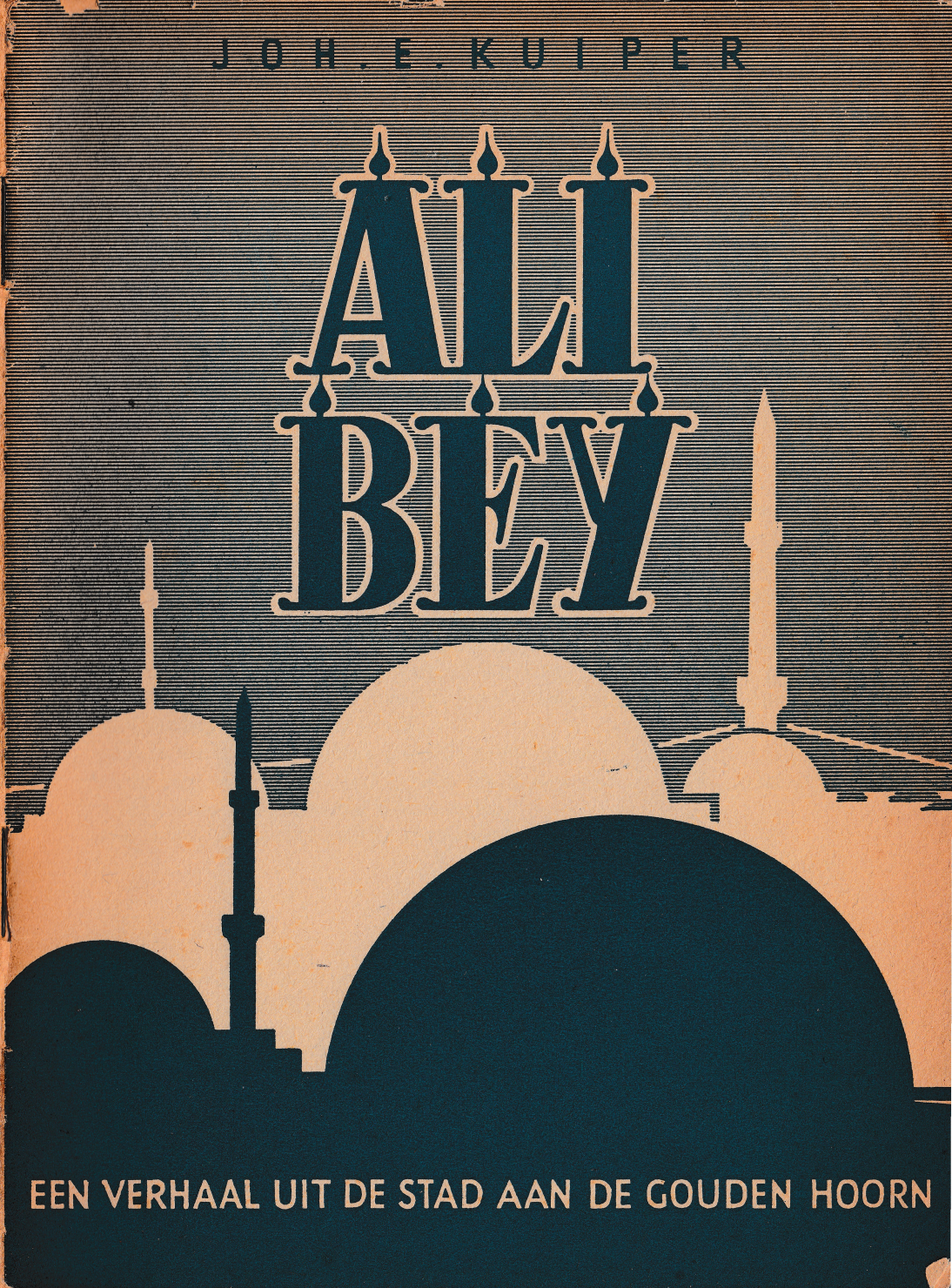
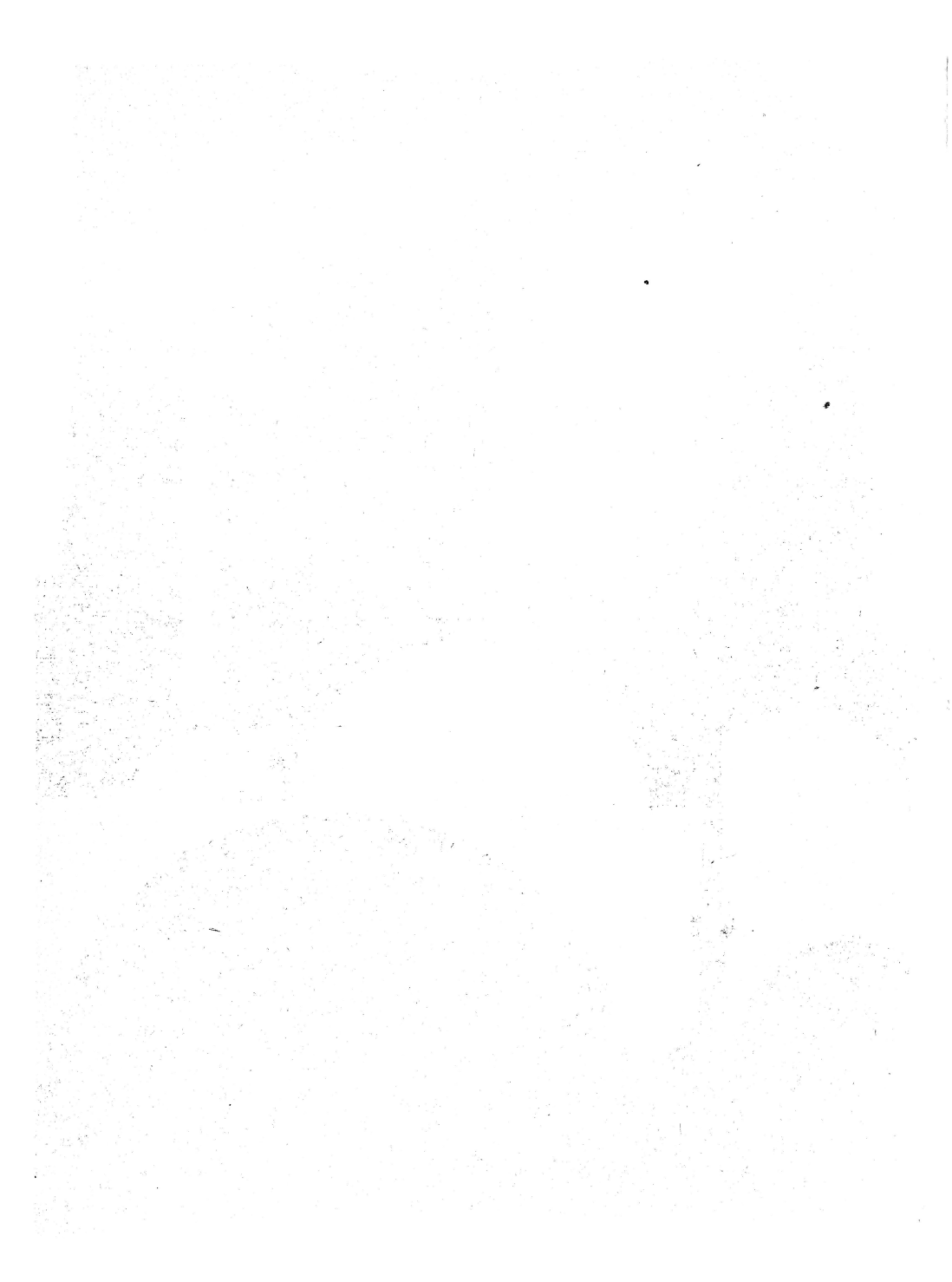

J. O. H. E. K U I P E R

ALL BEY

EEN VERHAAL UIT DE STAD AAN DE GOUDEN HOORN

ALI BEY, EEN VERHAAL UIT DE STAD AAN DE GOUDEN HOORN

In de Universiteitsbibliotheek te Leiden, die even oud en even beroemd is als de Hogeschool van die stad, bevindt zich een zeer kostbaar Arabisch manuscript, dat een volledige Bijbelvertaling bevat. De Arabische letters zijn zo sierlijk van vorm en zo regelmatig, dat wij ons bijna niet kunnen indenken, dat ze met de hand geschreven zijn. En welk een reusachtige arbeid is hier door een enkele geleerde verricht! Volgens het titelblad heette deze geniale vertaler Ali Bey, een geleerde, die in de zeventiende eeuw leefde in Constantinopel (de stad aan de Gouden Hoorn) aan het hof van Mohammed IV.

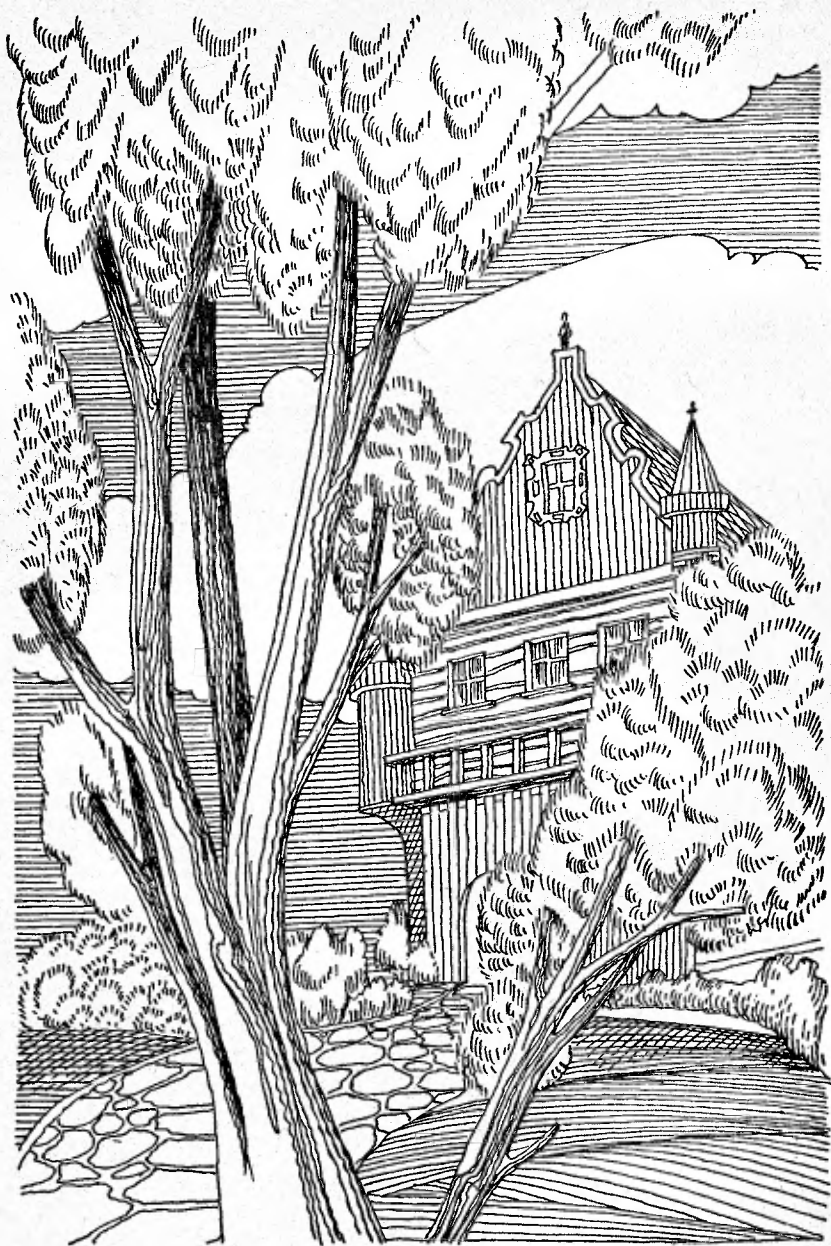
Hoe is een Mohammedaans geleerde er toe gekomen een Bijbelvertaling te maken? En wat zonderling, dat dit manuscript in Leiden bewaard wordt, waar bijna niemand het lezen kan!
Dat is een zeer merkwaardige geschiedenis.

I

Ali Bey had als kind een andere naam gedragen, Albertus Bobovski. Hij leefde op het slot van zijn vader, midden in de uitgestrekte wouden van Polen.

Het kasteel leek op de bouwwerken in West-Europa uit de zeventiende eeuw. De gevel was rijk versierd met krullen en beeldhouwwerk, in de

.... hij leefde op het slot van zijn vader .... (blz. 1)

zalen hingen spiegels met lachende gouden engeljes er boven, de muren waren met kostelijke tapijten bedekt.

Maar het huis was niet van steen, zoals de Franse voorbeelden; het was van wit geschilderd hout, dat reeds, hoewel het slot geen halve eeuw oud was, begon te vermolmen. Er was al een paar keer brand geweest, waardoor enkele van de mooiste kamers in zwartgeblakerde hollen veranderd waren en doordat het dak lek was, sijpelde er water achter de wandtapijten, die zwarte plekken vertoonden.

Ook hing er in het hele slot een muffe lucht van rottend hout en schimmel, terwijl uit de keuken de walm kwam van rokend vuur en verschroeid vlees en de stank van bedorven etensresten, die nooit behoorlijk werden weggeruimd.

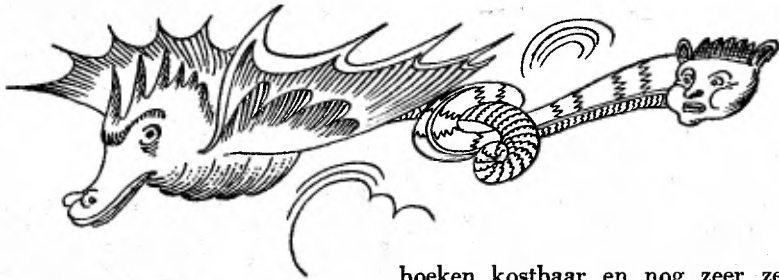
In de zomer trok Albertus zich van dat alles niets aan: dan was hij buiten in het park of met zijn vader mee op jacht in de geheimzinnige, donkere wouden. Maar 's winters, als de sneeuw metersdik lag en de wilde dieren van honger tot vlak bij het slot kwamen, waar zij huilend naar voedsel zochten, dan mocht een jongen van tien jaar niet naar buiten.

Dan was Albertus alleen: zijn oudere broer werd aan het hof van de koning opgevoed, samen met de kroonprins, wiens dienaar hij in later jaren zou worden. Zijn moeder had het juist in de winter druk met het toezicht op het personeel, dat moest spinnen en weven; zijn vader zat morrend bij een pul bier of ging op bezoek bij edellieden in de omtrek, waar hij dikwijls weken bleef.

In die koude winterdagen ontwikkelde zich bij de jongen een zonderlinge liefhebberij: lezen!

Hij deed het heimelijk, want hij wist, dat zijn ouders het verachtelijk vinden zouden, als ze het merkten. Op hun bevel had de kapelaan, die in het slot woonde, hem wel lezen en schrijven geleerd; een adellijk man behoorde dat te kennen, maar toch alléén om een acte te kunnen ondertekenen of een bevel van de koning te ontcijferen. Lezen, in een boek, was werk voor de monniken. En als de oudste zoon Bobovski aan het hof bleef, zou Albertus later het slot en de omliggende hofsteden moeten besturen. Van geestelijke worden zou geen sprake kunnen zijn.

Maar Albertus zat toch te lezen. Hij had een vlug verstand en een onlesbare nieuwsgierigheid naar wat er in boeken stond. Nu waren in die tijd

boeken kostbaar en nog zeer zeldzaam. Er waren er op het slot maar twee. Het ene was nog vrij nieuw. Albertus' grootvader had het gekocht en het zich door zijn geestelijke laten voorlezen. „Heksenhamer” heette het en het handelde over de vreselijke misdaden van mensen, die door de duivel verleid, heksen of tovenaars werden. Vreselijk waren de misdrijven, waartoe zulke wezens in staat waren: zij konden de oogst doorn mislukken, onweer en hagelstorm verwekken, de verschrikkelijkste ziekten doen uitbreken en mensen, die ze vijandig waren, op gruwelijke wijze doen ondergaan. Gelukkig hadden geleerde mannen ontdekt, hoe men zich van deze afgrijselijke wezens kon ontdoen. Het boek was vol afbeeldingen, waarop men de heksen bezig zag met hun kwaadaardig bedrijf: door de lucht vliegend op bezemstelen, het vuur van grote branden aanblazend of dansend met de duivel zelf. Maar er waren nog meer plaatjes waarop men zag hoe ze, op de pijnbank, hun schuld bekenden en vervol-

gens ten overstaan van het door hen benadeelde volk, onder de nodige folteringen terecht werden gesteld.

Het andere boek, dat „Passionaal” heette en op prachtig, zwaar papier was gedrukt, was ouder. Het was oorspronkelijk in het Latijn geschreven en bedoeld als leerboek voor geestelijken. Ook hierin stonden afbeeldingen van mannen en vrouwen, die gefolterd werden. Hier waren het echter geen duivelskinderen, die een gepaste straf ontvingen, maar heiligen, die door duivels en heidenen werden vervolgd.

Aanvankelijk viel het de kleine Albertus moeilijk, de verhalen uit elkaar te houden. Hij las ze in het schemerdonker van de sombere winterdagen, terwijl buiten de wind gierde en de balken en binten van het bouwvallige slot geheimzinnig piepten en kraakten. De kou drong door de kieren der muren, in de verte huilde een wolf en uit de keuken kwam soms het gerucht van schelden en vechten: de winter duurde ook voor de knechts te lang en uit verveling sloegen zij elkaar. Huiverend droomde hij van brandstapels en folterkamers.

Maar op de duur ontdekte hij, dat er tussen de Heksenhamer en het Passionaal toch grote verschillen waren. Heksen konden toveren vóór hun dood; zodra zij in de macht hunner beulen waren, verdween die bovennatuurlijke kracht. De heiligen daarentegen werden, juist door hun marteldood, opgenomen in de Hemelse heerlijkheid en kregen van God de kracht, van daaruit wonderen te doen voor allen, die hen op aarde aanriepen. En wat er dan gebeurde was even troostrijk en heerlijk als hun dood verschrikkelijk was geweest.

Vooraf van de heilige maagd Maria, die ook de moeder Gods, de hemelkoningin en koningin van Polen genoemd werd, verhaalde het Passionaal zulke heerlijke wonderdaden, dat Albertus ze telkens en telkens weer lezen moest. Eenmaal was Maria, toen zij nog op aarde verkeerde, door een engel begroet met de woorden „Wees gegroet Maria, gij zijt vol van genade, de Heer is met U” en nu zij in de Hemelse heerlijkheid opgenomen was, schonk zij ieder, die haar met die woorden begroette, haar gunst en haar genade. Althans, dat stond in het boek en Albertus, die steeds door een stoet bedienden omringd was, en door zijn moeder op alle manieren werd vertroeteld, vond het niet moeilijk te geloven, dat er ook in de hemel wezens waren, die je op je wenken bedienden en te hulp konden komen, als je eigen moeder te kort mocht schieten.

Zo las hij van een schrijnwerker, die op een hoge ladder stond om haar beeltenis aan een zuil te bevestigen en die dreigde te vallen, omdat de ladder brak. Zij had, omdat hij nog juist de eerste woorden van het gebed prevelen kon, hem gegrepen en vastgehouden totdat er hulp kwam. Een slechte vrouw, die alle zonden begaan had, die men zich maar denken kon — zeer uitvoerig werden zij in het Passionaal beschreven — maar die wel elke avond een „Wees gegroet Maria” gemompeld had, was komen te sterven. Natuurlijk had de duivel zich terstond van haar ziel meester willen maken om die in de hel te stoppen. Maar Maria was tussenbeide gekomen, ze had die ziel aan satans klauwen ontrukkt en, verborgen in haar kleed, binnengebracht in het paradijs, terwille van dat dagelijks uitgesproken, half verstaanbare gebed. Ja, zelfs een papegaai had zij gered. Het dier was het eigendom van een vrome vrouw en had daardoor zó vaak het „Wees gegroet Maria” horen bidden, dat het de woorden kon opzeggen. Toen op een nacht een dief in het huis sloop en met het geld ook de bonte vogel stal, had de papegaai „Wees gegroet Maria” gekrijst en onmiddellijk waren de handen van de dief verstijfd, zodat hij zijn buit moest loslaten.

Al lezend ging Albertus' hand naar iets, dat onder zijn kleren om zijn hals hing. Zijn moeder had hem, dadelijk na zijn geboorte, een Maria-beeldje omgehangen en hem later geleerd, dat nimmer af te doen. Zij had hem ook hetzelfde gebed geleerd, waarvan hij hier las en hij kon er dus zeker van zijn dat hem nooit iets overkomen zou, ondanks alle duivelen en heidenen, die de wereld onveilig maakten en ondanks de koude en de huilende roofdieren in de verte.

Over de zoon van Maria werd in het grote boek ook gesproken. Jezus Christus heette Hij en Hij was aan een kruis gestorven. Dat had Albertus reeds eerder geweten; in de slotkapel hingen van die kruisdood allerlei afbeeldingen, maar hij had er graag meer van gehoord.

„Waarom staat er over Hem zo weinig in het Passionaal?” vroeg hij aan de geestelijke, die hem lezen geleerd had.

„Zijn leven en lijden staat in de Heilige Bijbel beschreven”, vertelde de kapelaan. „Die ligt op de kansel in de kapel, maar die kun jij niet lezen. Die is alleen bestemd voor heilige mannen, die hun gehele leven aan God gewijd hebben. Het zou zeer zondig zijn als jij dat boek ook maar durfde aanraken.”

„Die ligt op de kansel in de kapel...” (blz. 6)

Albertus wist dat zondigen heel erg was. Maar hij was nu eenmaal nieuwsgierig. Op een dag sloop hij naar de kapel, klom op de kansel en keek naar het boek, dat daar lag.

Het boek was nog veel groter en zwaarder dan de andere, die hij kende; het had een houten band, ingelegd met gesneden ivoor en edelstenen en twee gouden sloten. Met de grootste moeite kreeg de jongen ze open en keek in het boek. Nooit had hij zoiets prachtigs gezien.

Het boek was niet gedrukt, maar met de hand, op perkament, geschreven, of eigenlijk getekend. Iedere paragraaf begon met een hoofdletter, opgelegd met bladgoud, versierd met zeer kunstige krullen, terwijl de opening ingevuld was met kleine schilderstukjes. Hij bekeek ze, de een na de ander; hier waren geen duivelen afgebeeld of heksen of mensen, die gefolterd werden. Integendeel; mensen, dieren en dingen schenen overstraald met een glans van geluk en heerlijkheid.

Maar even later was hij toch teleurgesteld; hij kon niet lezen, wat er geschreven stond, het was een vreemde taal. Latijn, zou hij later te weten komen. Moedeloos sloot hij de Bijbel en ging de kansel af.

Ik zal zorgen, dat ik later kan begrijpen, wat daarin geschreven staat, nam hij zich voor.

In datzelfde jaar kreeg Albertus voor het eerst van zijn leven een echte heidenen te zien. Het land werd door Tataren geplunderd, een zwervende stam, die uit het Oosten, waarschijnlijk uit Siberië, afkomstig was en van handel, maar meer nog van diefstal leefde. Zijn vader trok uit om een bende, die de omgeving van het slot onveilig maakte, te verjagen. Voor de grap bracht hij, bij zijn terugkomst, een gevangen Tatarenjongen mee en sloot hem op in een kooi, waar vroeger eens een wolfsjong in gevangen gehouden was.

Albertus haastte zich te gaan kijken. Hij had over de Tataren, die Mohammedanen waren, nooit anders dan over heidenen horen spreken en omdat heiden en duivel voor hem hetzelfde was, had hij verwacht dat de kleine Tataar horens en een staart zou hebben. Hij was dan ook teleurgesteld, toen hij een jongen in het hok zag zitten, die niet veel van andere jongens verschilde. Zijn gezicht was wat geel, zijn haar sluijk en zwart, zijn ogen — en daarin lag inderdaad iets duivels — stonden wat scheef in zijn hoofd.

„Wat wil je met dat satanskind doen?” vroeg de grootvader van Albertus, die ook was komen kijken. De vader antwoordde, dat hij de kleine Tataar wilde opvoeden. „Ik heb gehoord, dat zulke jongens, mits goed afgericht, zeer bruikbare slaven worden.” Zijn vrouw protesteerde. „Dat arme kind!” riep ze uit, want ze scheen te denken dat een heiden gevoel kon hebben net als haar eigen kinderen. Ze was dan ook maar een vrouw en niemand luisterde naar haar.

In de volgende weken werden er verschillende pogingen gedaan, de kleine heiden af te richten. Elke morgen ging de edelman in hoogst eigen persoon naar het hok — hij deed dat ook als hij een jonge jachthond had, zoiets vond hij vermakelijk — probeerde de jongen „gegroot weldoener” te laten zeggen en ranselde hem als hij zijn lippen stijf op elkaar geklemd hield. En tegen de middag ging de kapelaan er heen, besprenkelde het duivelskind met wijwater — om de satan die natuurlijk in hem woonde machteloos te maken — en zei hem de eerste woorden van het „Wees gegroot Maria” voor, hem daarbij een stukje vlees of andere lekkernij voorhoudend. Want al waren de Tataren heidenen, 't waren mensen en dus hadden ze een onsterfelijke ziel. Bovendien zou deze jongen, zo meende de geestelijke, als het lukte hem Christen te maken, van groot nut zijn bij het bekeren van zijn stamgenoten.

Maar noch de edelman, noch de kapelaan slaagde er in één woord of geluid uit de jongen te krijgen, zodat op de duur de mening postvatte, dat hij stom was. Om daar achter te komen begonnen de stalknechts hem te sarren en Albertus keek toe, geboeid door het doen en laten van een wezen, zo geheel anders dan iemand of iets, dat hij vroeger gekend had. Soms kreeg hij een raar gevoel in zijn hart, net alsof het medelijden was, maar dat zou kinderachtig geweest zijn en dus onderdrukte hij het en lachte als de jongen, door hem met puntige stokken te prikken, van de ene hoek van zijn kooi naar de andere gejaagd werd, hoe hem zijn eten twintig keer achtereen voorgehouden en weer onttrokken werd en hoe men — Tataren zijn Mohammedanen en beschouwen honden als onreine dieren — de kwaadaardigste jachthonden in zijn kooi bracht om met hem te vechten. Bij zo'n gelegenheid kwam er werkelijk wel eens een hees geschreeuw uit de keel van de heiden, zodat de verdenking niet ongegrond leek, dat hij zich opzettelijk tegen zijn opvoeding verzette.

Maar op een dag was hij verdwenen. Zijn hok stond open, 't viel niet uit

te maken, wie dat gedaan had. Misschien hadden stamgenoten hem bevrijd, misschien had de oude kindermeid van Albertus, die een bijzondere afschuw van die satansjongen had, hem er uit gelaten, om hem kwijt te zijn.

Maar waarschijnlijker leek het, dat satan zelf zich met de zaak bemoeid en zijn onderdaan verlost had.

De kooi werd met wijwater ontsmet, in afwachting van een nieuwe bewoner.

Een paar maanden gingen voorbij. Het was voorjaar geweest, toen de kleine Tataar ontsnapte, nu was de zomer bijna ten einde. Het was de tijd van de grote jachten, gevolgd door dolle feesten op de naburige kastelen of in extra daarvoor gebouwde jachtsloten, ergens op afgelegen plekjes in het onmetelijke woud. Binnenkort zou de koude troosteloze winter beginnen.

„Neem de jongen eens mee”, zei Albertus’ moeder tegen zijn vader, toen ze zag dat haar man zich gereed maakte uit te rijden met een grote groep bedienden en jagers om zich heen.

De vader haalde onwillig de schouders op. Hij was van plan een week weg te blijven en had bij de wilde feesten op het jachtslot geen behoefte aan het gezelschap van een elfjarige jongen. Bovendien was hij op deze zoon niet erg gesteld. Albertus was klein voor zijn leeftijd en zijn fijnbesneden gezicht, grote donkere ogen en krullend haar gaven hem iets meisjesachtigs.

„Laat hem maar boeken lezen”, zei hij smalend en reed weg.

Maar Albertus was, ondanks zijn dromerige natuur en zijn leeshonger een echte Poolse edelman, die zich niet liet beledigen. Zodra zijn moeder teruggegaan was naar haar eigen vertrekken, waar zij handen vol werk had om alles gereed te maken voor de komende winter, liep hij naar de stal en beval de knecht een paard voor hem te zadelen.

De man aarzelde, zei dat er geen goed paard was, dat alle zadels in gebruik waren, dat hij geen tijd had en nog een heleboel meer. Maar toen de „jonge meester” aanhield, begon hij toch een dier te roskammen en op te tuigen, hoewel hij er geen haast mee maakte. Albertus was intussen het huis ingegaan om een jachtgeweer en een mes te zoeken en ook daarvoor had hij meer tijd nodig dan zijn bedoeling was geweest.

Toen hij eindelijk wegreed, was zijn vader hem meer dan een uur vooruit. Was toen de duivel, over wie hij zoveel had gelezen, achter hem op het zadel gesprongen om hem op een dwaalspoor te brengen? Het leek wel waarschijnlijk. Want Albertus had dikwijls door het bos gereden; hij kende de weg naar het kasteel, waarheen zijn vader op weg was, best en bovendien kon hij de sporen zien van de stoet, die hem vooruit was gegaan.

Toch verdwaalde hij. En toen hij dat bemerkte en poogde terug te gaan naar huis, kon hij ook de weg daarheen niet terug vinden. Toen hij dat merkte werd hij zo bang, dat hij zijn paard de sporen gaf en begon te schreeuwen, wat natuurlijk volkomen zinloos was, want wie zou hem horen? Kwetterend vloog een vogeltje op en zijn paard werd schichtig en weigerde naar de teugel te luisteren.

Het begon al donker te worden toen hij tussen de bomen het licht zag van een vuur en er heen probeerde te rijden. Toen het paard zich schrap zette steeg hij af, bond het dier aan een boom en ging te voet verder.

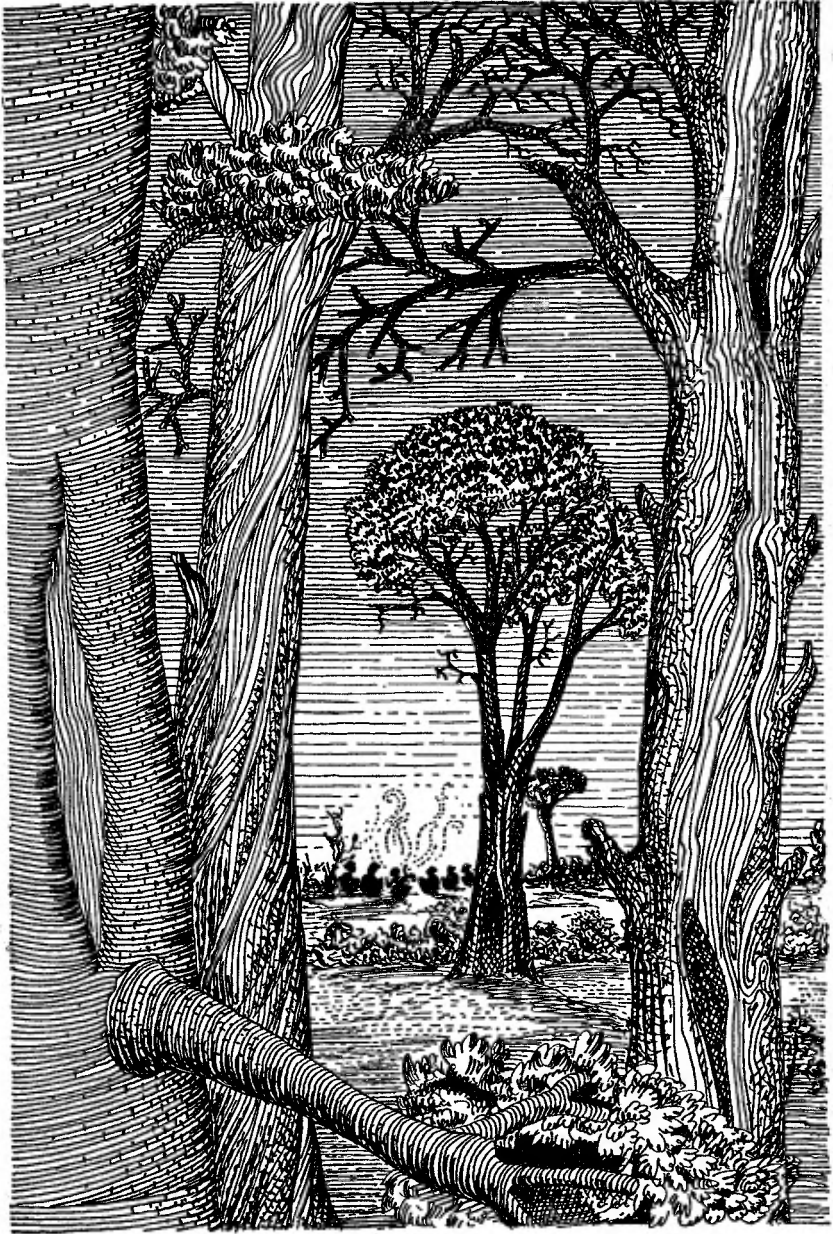
Op een open plek in het bos stonden een paar hoog opgeladen karren en daarnaast enkele grauwwitte tenten. Kleine, stevige paarden liepen te grazen. Om het vuur zaten mannen, vrouwen en kinderen, elk met een brok vlees, dat zij aan puntige stokken roosterden boven de vlammen. Een paar van hen sprongen op toen zij voetstappen hoorden en pas toen hij hun geelachtige gezichten, sluike zwarte haren en scheefstaande ogen zag, drong het tot Albertus door, dat hij in een Tatarenkamp gekomen was.

De angst, die hij al uren gevoeld had, sloeg om in paniek. Hij probeerde weg te lopen, maar zijn benen weigerden. Hij wilde schreeuwen, maar geen geluid kwam over zijn lippen. Toen zijn bevende hand naar het jachtmes greep, begonnen de omstanders te grijnzen.

En opeens hoorde hij achter zich een schaterend gelach. Hij keek om en zag een jongen, wiens gezicht hem bekend voorkwam, en die schreeuwde: „Gegroet, mijn weldoener!”

Daarna begon hij brabbelen, maar toch duidelijk verstaanbaar, het „Wees gegroet Maria” te bidden.

Het was het duivelskind, dat in de kooi op slot Bobovski gevangen gezeten had. Albertus' ogen puilden uit zijn hoofd. Hij wilde zich op de

.... toen hij tussen de bomen het licht zag van een vuur .... (blz. 11)

spotter storten, die zich met de handen op de knieën sloeg van pret, deed ook een paar stappen in die richting, maar verloor het bewustzijn. Toen hij wakker werd lag hij tussen allerlei onbeschrijfelijke rommel op een wagen, die zich hotsend en stotend voortbewoog. Hij voelde pijn in al zijn leden en bovendien kwelde hem een hevige dorst. Vaag en moeilijk herinnerde hij zich, wat er gebeurd was.

„Ik ben verloren”, dacht hij. „Ik bevind me in de macht van satan. De heidenen zullen mij aan stukken scheuren en verbranden.” Maar toen hij poogde zich om te draaien raakte zijn hand iets, dat om zijn hals hing en opeens ging er een schok van vreugde door hem heen.

Nog hing het Mariabeeldje om zijn hals. Als hij dat vast hield en tot de hemelse koningin bad, zou ze hem helpen, hoe ellendig hij er ook aan toe was.

Hij begon te bidden, herhaalde tien, twintig keer de aanroep tot Maria en voelde inderdaad zijn pijnen verminderen. Na een poosje viel hij opnieuw in slaap.

Zijn gebeden schenen inderdaad te helpen. Men haalde hem uit de wagen, trok hem zijn mooie kleren uit en deed hem een lompe Tatarenbroek en een jak aan, weigerde hem zijn paard terug te geven, maar doodde of mishandelde hem toch niet.

Blijkbaar was de jongen, die vroeger de gevangene van zijn vader geweest was, met zijn bewaking belast. Samen liepen zij achter de wagens, zoals ook de andere Tataren, mannen, vrouwen en kinderen, liepen. Alleen enkele aanvoerders reden op paarden en soms werden heel oude mensen en zieken op de karren gezet.

Als er gegeten werd, kreeg Albertus zijn deel van het rauwe, soms stinkende vlees; de honger leerde hem, het schoon te likken, zoals de andere jongens deden en het boven het open vuur, waarom ze zaten, een beetje te roosteren en daarna op te kauwen. Ook dronk hij het goor-witte vocht, dat men hem gaf: het was geen toverdrank, zoals hij aanvankelijk gevreesd had, maar gegiste paardenmelk en het werd ook door de anderen gedronken.

Het ergste leed hij onder de vuilheid, de stank en het ongedierte, maar ook daaraan wende hij op de duur. Hij begon zelfs, goëd opletterend, een paar woorden op te vangen van de taal, die de Tataren onder elkaar spra-

ken en toen zijn bewaker dat merkte lachte hij met zijn brede grijs en begon hem nog verder te onderrichten. Albertus maakte snelle vorderingen; hij had in zichzelf de grote gave ontdekt, die hem later tot een beroemd man maken zou; spelend kon hij vreemde talen leren.

Het enige, wat de jongen nog bang maakte, was een wonderlijk gebruik, dat een paar keer per dag plaats had. De hele karavaan hield, op gezette tijden, stil, de mannen wasten zich of voerden, als er geen water was, wat zeer vaak gebeurde, bewegingen uit die „wassen” moesten nabootsen, stelden zich vervolgens op met het gezicht naar het Oosten en begonnen te mompelen.

Albertus was overtuigd, dat ze op zulke ogenblikken de duivel aanriepen en kroop onder de wagen. Daar zei hij haastig zijn eigen gebeden op, het Mariabeeldje in zijn hand klemmend.

Een van de grote wonderen, die, zoals hij dacht, Maria op deze tocht deed — afgezien van de, natuurlijk ook door haar goedheid bewerkte zachtmoedigheid van de Tataren — was, dat het niet koud werd. De reis had nu reeds weken geduurd, het moest allang herfst of winter zijn, maar het stormde of sneeuwde niet. Integendeel: de lucht werd al klaarder en dieper-blauw, de zon scheen meer kracht te krijgen in plaats van minder.

„Almachtig is de Heilige Maagd, de Koningin des hemels”, prevelde Albertus. „Zeker zal zij mij ook bevrijden, als het haar tijd is.”

Hij maakte zich niet al te bezorgd, dat het zo lang duurde. Satan had immers ook lang gewacht met de bevrijding van zijn kind, toen het in slot Bobovski opgesloten was en toen het — dat moest Albertus met schaamte toegeven — die hulp heel wat nodiger had dan hij nu.

En op een dag meende hij tekenen te zien, dat het laatste grote wonder nu aanstaande was. De stoet was in een mooie, vruchtbare vlakte gekomen, waar water was om je te wassen en waar ander voedsel te krijgen was dan rottend vlees en gore melk. Men gaf hem vruchten, brood en sla. Albertus voelde, voor het eerst na zoveel weken, iets, dat op vreugde geleek en koesterde zich behaaglijk in de warme zon. „Wees gegroet, Maria”, prevelde hij vol dankbaarheid.

Nog meer veranderingen kwamen er. Op een dag toen zich, aan de horizon, de torens vertoonden van een stad, die vrolijk straalde tegen

de diepblauwe hemel, nam zijn bewaker hem mee naar een beekje en toen hij zich gewassen had gaf hij hem olie om zijn gebarsten huid mee in te wrijven, liet hem zijn warrige haren in orde brengen en gaf hem mooie, nieuwe kleren.

Dit moest bevrijding betekenen, al kon Albertus nog niet precies raden, hoe alles in zijn werk zou gaan. In zijn nog gebrekkig, maar toch goed verstaanbaar Tataars vroeg hij:

„Ik naar huis toegaan?”

De Tataarjongen grijnsde en sloeg zich van pret op de knieën. Zijn bruine vinger wees naar Albertus.

„Jij naar huis?” proestte hij. „Nee, nee, nee. Nooit! Wij gaan naar de stad aan de Gouden Hoorn. Wij brengen jou naar de heerser van de stad aan de Gouden Hoorn. Hij heeft graag blanke slaafjes. Haha ha. Ha haha!”

Albertus Bobovski stond sprakeloos. Alle wonderen, die tot nu toe waren gebeurd, hadden dus enkel gediend om hem in leven te houden, opdat hem dit vreselijkste van alle ongelukken kon overkomen! Die stad daar in de verte met haar gouden torens was natuurlijk een duivelsstad; anders zouden de heidenen er hem niet heenbrengen. En daar zou hij een vorst, een opperduivel dus, als slaaf moeten dienen.

Niet op de kleine Tataar richtte zich zijn woede. Die was zelf een heiden en van hem kon dus niets anders verwacht worden.

Maar dat de hemelkoningin, die tot alle wonderen in staat is, het hiertoe had laten komen met hem, terwijl ze een schrijnwerker en zelfs een papegaai geholpen had, dat was onbegrijpelijk. Erger nog: het was schandelijk, afschuwelijk, minderwaardig!”

Albertus had het beeldje, dat nog steeds om zijn hals hing, gegrepen. Nu rukte hij de smalle gouden ketting stuk, waaraan het om zijn hals hing, bekeek het nog eenmaal, maar nu met evenveel haat als hij er vroeger liefde voor gevoeld had en slingerde het weg, verweg.

„Bedrogen heeft zij mij”, prevelden zijn lippen.

Hij was vastbesloten nooit meer één enkele keer tot Maria te bidden.

Twee dagen later werd hij ondergebracht in een der bijgebouwen van het paleis van de sultan, het Serail. Hij kreeg er andere kleren aan, hij leerde er een andere taal en andere manieren. Men gaf hem zelfs een andere

naam. Voortaan zou hij Ali heten: Albertus Bobovski had opgehouden te bestaan.

De kleine Ali groeide op, eerst tot een onderworpen, maar intelligent slaafje, toen tot een gewaardeerde dienaar van de vorst, dan tot een geleerde, die de sultan diende als tolk, maar tevens als zijn vriend beschouwd werd. De eretitel „Bey” werd aan zijn naam toegevoegd en hij bewoonde een eigen huis, waarin een kostbare bibliotheek was ondergebracht.

Behalve taalgeleerde, was hij ook een groot kenner van de muziek en niemand begreep, waarom zijn ogen zulk een droeve uitdrukking hadden en zijn gelaat bijna steeds ernstig stond.

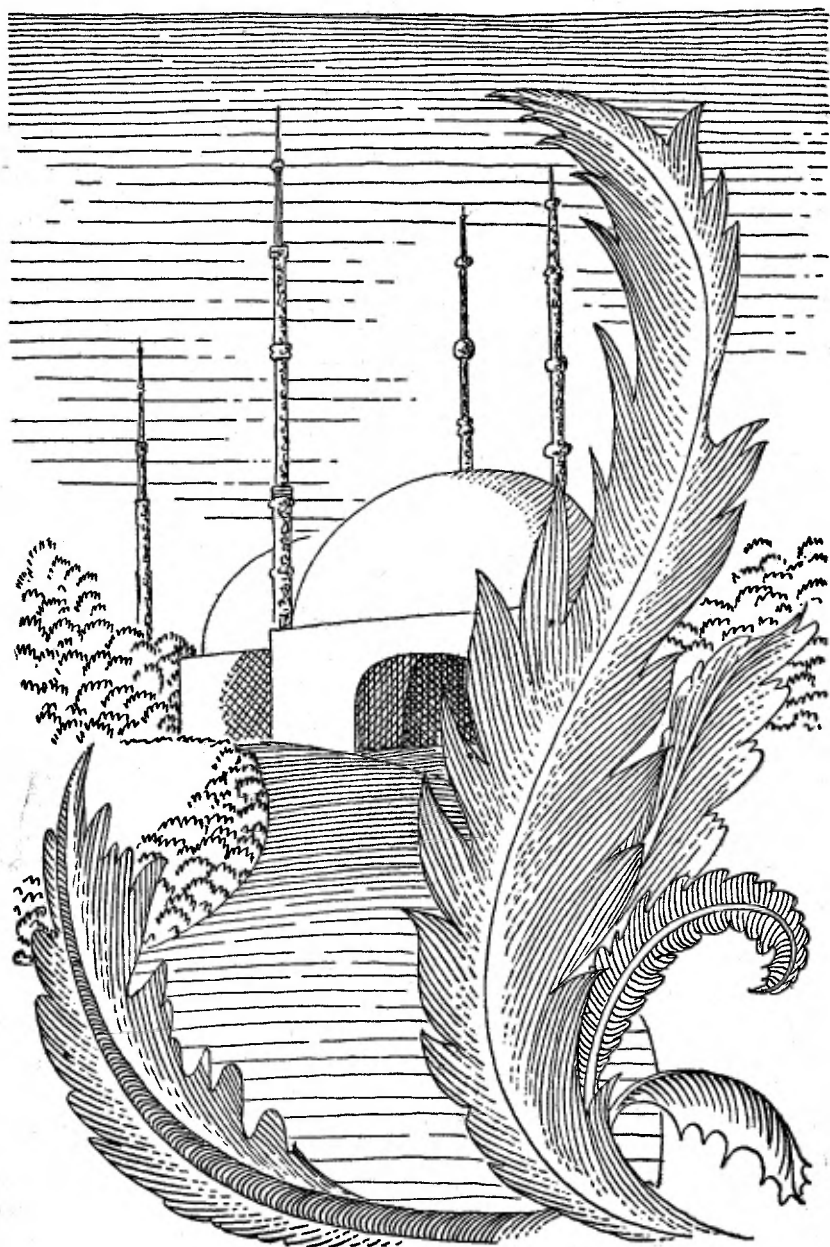
II

Gloeiend heet was het de gehele dag geweest in Istanboel, de prachtige stad aan de Gouden Hoorn, die in vroeger eeuwen Byzantium of Constantinopel geheten had. Eenmaal hadden Christen-keizers er geregeerd, ze hadden er prachtige paleizen gebouwd en heerlijke kerken, die over de gehele wereld beroemd waren. Maar in het midden van de vijftiende eeuw hadden de Turken haar veroverd en zij hadden niet alleen de naam van de stad, maar ook haar aanzien veranderd. Het was een Turkse stad geworden, met een Turkse naam en een Turkse heerser, de sultan.

En nu de gouden schemer van de avond over de stad kwam, klonk, van de slanke minaret, die boven alle huizen uitstak, de stem van de Muezzin, die de mensen opriep tot het avondgebed. Want bij de Mohammedanen wordt geen klok geluid om de gelovigen te herinneren aan hun godsdienstplichten: de menselijke stem, het waardigste wat God geschapen heeft, moet dienen tot vermaan aan de heiligste plichten¹).

Nu kwamen ook uit alle huizen en werkplaatsen, uit houten hutjes in de sloppen en uit de zalen en gangen van het vorstelijk paleis, de mannen naar buiten. Ze spoedden zich naar de putten en bronnen, die overal door de stad verspreid liggen om de voorgeschreven wassingen te verrichten, dan zoeken ze de moskeeën op en scharen zich in lange rijen, elleboog aan elleboog, het gelaat gericht naar Mekka, de stad van de Profeet. Daar staan ze, rechtop, onbeweeglijk in de lange plooiën van hun gewaad, totdat ze, op een teken van hun voorganger eerst de handen

¹) Deze „omroeper” heet Muezzin.

...klonk, van de slanke minaret, die boven alle huizen uitstak,
de stem van de Muezzin. (blz. 16)

in aanbidding omhoog heffen, daarna buigen in eerbied voor hun Schepper, de Heerser van hemel en aarde, om daarna voor Hem neer te knielen, de grond met het voorhoofd aanrakende.

„In naam van Allah, de barmhartige Ontfermer. Lof aan Allah, de Heer der werelden, die heerst op de dag van het gericht. U dienen wij. Leid ons op de rechte weg. De weg dergenen, die Gij Uw genade schenkt en niet de weg van hen, over wie getoornd wordt”, spreekt de voorganger. Tenslotte wordt het bovenlijf weer opgericht, maar het hoofd blijft in eerbied gebogen. Het gelaat wordt eerst naar links, dan naar rechts gekeerd, ter begroeting van de twee engelen, die elke man begeleiden door het leven, om hem te beschermen, maar ook om zijn daden, goede of slechte op te tekenen in het boek des Oordeels.

Tenslotte staan de gelovigen weer op, verlaten de moskee, keren terug naar huis.

Allah Akbar! Allah alleen is groot!

Tot in de voorstad Pera aan de overzijde van de Gouden Hoorn waren de ritmische klanken van de oproep tot het gebed doorgedrongen. Daar werd deze enkel beantwoord door de armste bewoners en de dienaren; de bewoners van de voornaamste huizen waren Europeanen en dus Christenen. Maar in een van die huizen — een prachtig marmeren gebouw, waar de vertegenwoordigers van de Hollandse republiek verblijf hielden — was een jonge vrouw bij het horen van die klanken van haar zetel opgestaan en naar buiten getreden op het terras.

Wanneer het tijd was voor het avondgebed, moest haar man, de geleerde Levinus Warner, ook spoedig thuiskomen.

Pera lag op een heuvel, wat hoger dan de andere stadsdelen. Daarom kon ze hier iets voelen van de streling van de Noordenwind, die over de heuvels in de verte kwam en kon ze de beroemde zeearm, de Gouden Hoorn, waaraan de stad was gebouwd, zien glinsteren in de stralen van de ondergaande zon.

Aan de overzijde van de zeearm lag het oudste en drukste deel van de stad en daar was ook, door een muur van de andere wijken gescheiden, het Serail, de verblijfplaats van de sultan.

't Was meer een kleine stad op zichzelf dan een paleis te noemen: talrijke gebouwen en gebouwtjes lagen in een groot park, zonder veel regelmaat

of orde neergezet. Door de overmaat van bedienden en slaven liep de een de ander in de weg en zag alles er rommelig, hier en daar zelfs slordig en verwaarloosd uit. En Cocone, die wist dat haar man vandaag naar het Serail was gegaan om met enige hooggeplaatste dienaren van de sultan te spreken, verlangde er naar, dat hij terug zou komen.

Want de sultan was oud en liet nu eens de ene, dan de andere gunsteling in zijn naam regeren. Daardoor heerste er, onder de dienaren en vrienden van de vorst een voortdurende spanning en dikwijls kwam het tussen hen tot bloedige botsingen, waarvan ook een toevallige bezoeker het slachtoffer kon worden.

Maar het was al geheel donker voor Levinius terug kwam. Zijn vrouw liep hem tegemoet en omhelsde hem.

„Je ziet er moe uit, je hebt weer koorts”, zei zij, hem over de roodgloeiende wangen strijkend.

Met een glimlach weerde hij haar af. „Ik ben alleen wat moe en opgewonden, maar dat komt van vreugde. Ik heb een nieuwe vriend gevonden, die mij misschien zal kunnen helpen bij de verwerking van mijn plannen. Ali Bey is zijn naam en hij is de tolk van de sultan. Vanavond komt hij ons bezoeken.”

„Een Mohammedaan?”

„Natuurlijk! Hoewel de sultan soms in zijn omgeving mensen toelaat die een andere godsdienst belijden, zou hij zeker geen man een zo hoog ambt laten bekleden, die geen Muzelman is.”

„Dan zal ik me maar terugtrekken, voor hij komt”, meende Cocone. „Je weet hoe verbaasd de Turken zijn, als ze mij hier aantreffen.”

Maar haar man stond er op, dat ze blijven zou.

„Het is goed, dat de Turken zien hoe anders wij leven dan zij. En dat bij ons de vrouw een mens is. Niet, zoals bij hen, een slavin van de man, die opgesloten wordt in haar vrouwenverblijf en daar wachten kan tot het haar heer en gemaal belieft, zich met haar bezig te houden.”

Cocone glimlachte.

„Ik geloof, dat je nog altijd hoopt, indruk te maken op de bewoners van deze stad en ze zo tot het Christendom te brengen. Maar dat is dwaasheid. Als wij anders leven dan zij, vinden zij ons dom en onbeschaafd. Nooit zullen zij er door tot inkeer komen.”

Levinus Warner was ernstig geworden.

„Misschien zullen zij eenmaal tot inkeer komen. Maar of dat door mij zal zijn... dat ligt in Gods hand.”

En opeens voegde hij er, vol vuur, aan toe:

„Als ik hun de Bijbel maar kon schenken. Als zij Gods eigen woord konden lezen. Maar al ken ik hun taal voldoende om mij verstaanbaar te maken en hun boeken te ontcijferen, een Bijbelvertaling maken, kan ik niet.”

Hij praatte door over dat onderwerp: allerlei verhalen uit de Bijbel, over Abraham en zijn zoon Ismaël, over de Israëlietische profeten en zelfs over de Heer Jezus waren de Muzelmannen bekend. Maar alleen in een vreemde verwrongen vorm, zoals een kind zich een verhaal herinnert, dat het lang geleden gehoord heeft. Enkelen van hen, neen velen, zouden zeker geroerd worden, als ze eindelijk de ware toedracht konden lezen van wat zij slechts vaag en gebrekkig wisten.

„En zelfs hun hart zou zeker „brandend worden binnen in hen” als zij lazen wat er op Golgotha gebeurd is, ook voor hen”, besloot hij.

Coccone keek naar hem vol liefde, maar toch ook met iets als medelijden. Jaren geleden waren zij naar deze hete, ongezonde en onrustige stad gekomen. Haar man was eerst de rechterhand geweest van de Hollandse consul, nu bekleedde hij zelf die post. Maar terwijl anderen, die zo'n ambt bekleedden, rijk werden doordat zij de koopvaarders, die van hen afhankelijk waren, duur voor hun diensten lieten betalen, sloofde Warner zich voor zijn landgenoten uit zonder ooit een beloning te vragen. En had hij wat geld, dan werd het gebruikt om Hollandse matrozen, die door zeerovers gevangen waren genomen en op de markt in Constantinopel als slaaf te koop werden aangeboden, vrij te kopen.

Maar als zij er iets van zei, antwoordde haar man, dat hij niet naar de stad aan de Gouden Hoorn gekomen was om geld te verdienen. Enkel om de taal te leren en de gebruiken te bestuderen was hij hier.

„Zelf ben ik geen evangeliëdienaar”, zei hij dikwijls. „Maar ik hoop de weg te bereiden voor anderen, die na mij komen en mijn meerderen zullen zijn.”

Ali Bey, de verwachte bezoeker, liet zich aandienen.

Hij was als een Turk gekleed: een lange wijde broek, die boven de enkels was samengebonden, een kleurige jas en een tulband. Zijn gelaat was

gebruind door de zon, zijn ogen waren donker, zoals die van de Turken. Maar toch was er iets in het gelaat, dat Cocone opviel en graag zou zij een persoonlijk gesprek met de bezoeker zijn begonnen om hem beter te kunnen aanzien, maar daartoe was geen gelegenheid.

Nadat de man met grote hoffelijkheid de gastheer begroet had, wierp hij een onzekere blik op de gastvrouw en begon daarna meteen een gesprek met de heer Warner. In een Turkse woning vertoont de echtgenote van de huisheer zich nooit aan vreemden. Is er een vrouw aanwezig, dan is het een slavine, aan wie men geen beleefdheid verschuldigd is.

Spoedig waren Warner en zijn gast in een levendig gesprek gewikkeld. Het bleek dat de tolk van de sultan vele talen kende, waaronder Italiaans en Engels. Warner was buiten zichzelf van vreugde.

Nog durfde hij deze man niet vragen of hij mee wilde werken aan zijn lievelingsplan, de vertaling van de Bijbel, maar iets anders, wat oneindig minder tijd zou nemen, kon hij hem misschien voorleggen.

„Zoudt ge bereid zijn de geloofsbelijdenis uit het Engels in het Arabisch over te zetten?” vroeg hij.

Een flauwe glimlach kwam op de lippen van de Mohammedaan.

„De geloofsbelijdenis der Christenen? Daar staan zeker veel wonderverhalen in van wat onder hen de Moeder Gods genoemd wordt en van de zogenaamde heiligen.”

„Niet in de belijdenis der Protestanten, die ik U ter vertaling wilde geven. Maar hoe komt het dat ge iets weet over Maria en de heiligen?” De geleerde aarzelde met zijn antwoord.

„Ik heb er van gehoord, lang geleden”, zei hij eindelijk. „Voor mijn opvoeding in het Serail begon.”

Warner spitte de oren. Al deed hij in Constantinopel het werk van een consul, eigenlijk was hij een geleerde. Hij wilde immers de taal en de gewoonten van de Turken leren kennen. En hij hoopte in zijn hart eenmaal met zijn kennis te kunnen medewerken aan het verbreiden van Gods woord onder deze mensen.

De stad, waarin zij woonden, was toch in vroeger eeuwen een van de middelpunten van de Christelijke beschaving. De prachtige grote moskee, waarin nu Mohammedanen samenkwamen, was door een Christenvorst gebouwd ter ere van Gods Zoon. Het kon Gods bedoeling niet zijn, dat

Zijn boodschap hier nog slechts in het verborgen, door enkele verachte groepen, werd gehoord en geloofd.

„Hoe kwamen Uw ouders, die U opgevoed hadden in het geloof aan Maria en de heiligen er toe, U naar het Serail te zenden om te worden opgevoed?” vroeg hij.

Een tijdlang bleef Ali Bey het antwoord schuldig. Met gebogen hoofd zat hij op zijn stoel, de ogen half gesloten. Toen antwoordde hij en hij pogde zijn stem een onverschillige klank te geven:

„In het Serail worden geen kinderen opgevoed, die daar door hun ouders worden heen gezonden. De sultan wenst voor zich dienaren, die van niemand afhankelijk zijn dan van hem alleen. Daarom brengen alle volkeren, die van hem afhankelijk zijn — en dat zijn er vele, zoals ge weet — kinderen, die zij gestolen hebben of gekocht. Blijkt het dat zulke kinderen lui zijn of dom, dan worden zij voor het werk in de keukens en stallen gebruikt. Zijn zij begaafd en bereid zich in te spannen, dan leren zij veel en worden opgeleid voor de hoogste posten. Mij had men, op mijn verzoek, in de muziek opgeleid, zodat ik de sultan en zijn vrienden vermaken kon bij de maaltijden of als zij bijeen zaten om zich te verpozen. Maar omdat ik goed luisteren kan en gemakkelijk vreemde talen onthoud, heeft Mohammed's opvolger mij tot zijn tolk gemaakt.” Warner knikte.

„Men heeft mij gezegd dat ge vele talen kent. En inderdaad, ge spreekt voortreffelijk Engels. Hoeveel vreemde talen kent ge?”

Ali Bey antwoordde:

„Zestien spreek ik er met gemak. Er zijn vele andere, die ik zonder veel moeite verstaan kan en waarin ik mij ook verstaanbaar kan maken.”

Cocone, die tot nu toe geen woord gesproken had omdat zij wist dat het een Turk zeer onbehoorlijk voorkwam, kon toch niet nalaten zich nu in het gesprek te mengen.

„Ge spreekt van gestolen of gekochte kinderen. . . . zijt ge zelf dan, in uw jeugd, gestolen of verkocht?”

Opnieuw zweeg Ali Bey geruime tijd. Tenslotte hief hij het hoofd op en zei:

„In het Serail is een huis, bestemd voor de opvoeding van de toekomstige dienaren van de sultan. De kinderen, die daar zijn, worden zeer streng opgevoed. Bijna dagelijks worden zij geslagen en zelfs 's nachts worden

zij streng bewaakt, zodat zij niet samen kunnen spreken zonder dat hun bewakers het horen. Maar geen vergriep wordt bij hun zo zwaar gestraft als het spreken over het verleden. Voor hun een enkele gunst wordt toegestaan, vóór zij hopen kunnen iets beters te bereiken dan een slaaf der slaven te worden, moet elke gedachte aan hun ouderlijk huis, hun vaderland of de taal, die ze vroeger hebben gesproken totaal uit hun geheugen verbannen worden."

Cocone voelde een diep medelijden. Maar toch glimlachte ze en zei:
„Hier zijn geen bewakers meer en niemand zal u slaan. Hier kunt ge vrijuit spreken zo ge wilt."

Maar reeds was Ali Bey opgestaan om afscheid te nemen.

„Op bevel van mijn meester zal ik het werk doen, dat gij mij hebt opgedragen", zei hij en boog onderdanig.

Toen hij weg was zei Warner tegen zijn vrouw:

„Iemand, die zoveel geleden heeft als deze man, kan niet meer over het verleden spreken. Tenminste, niet zolang hij ons weinig kent. Misschien zullen we eenmaal bevriend zijn en zal hij ons dan zeggen, waar hij vandaan komt en wie hij is".

„En misschien", antwoordde Cocone, „zullen wij hem nader kunnen brengen bij Hem, die alle leed verstaat en alle wonden helen kan."

Ali Bey werd een geregeld bezoeker van Warners huis, maar na die eerste dag sprak hij nooit meer over zijn verleden. Hij vertaalde de geloofsbelijdenis der Protestanten uit het Engels in het Turks, echter liet hij nooit blijken welke indruk dit werk op hemzelf maakte.

„Wij verschillen van godsdienst", was alles, wat hij zeggen wilde. „Maar", voegde hij er eenmaal aan toe, „het komt mij voor, dat in dit boek de Waarheid beter benaderd wordt dan in die der oude wijsgeren."

Cocone zei later tegen haar man:

„Zou Ali Bey werkelijk menen, dat zijn godsdienst hoger staat dan de onze?"

Haar man antwoordde:

„Daarvan zijn alle Mohammedanen overtuigd. Daardoor is het zo moeilijk hen van Gods ontfermende liefde in Christus te overtuigen."

Toen de vertaling van de geloofsbelijdenis gereed was, werd hij aan de

sultan ten geschenke gegeven. De vorst las hem niet, maar liet hem in zijn bibliotheek plaatsen, waar een zeer groot aantal boeken bijeengebracht was. Er stonden werken van Griekse denkers en dichters en Romeinse geschiedschrijvers (dezelfden, waarvan nu nog de werken door onze gymnasiasten worden bestudeerd), maar ook boeken van Arabische filosofen en Perzische dichtwerken, die met de prachtigste tekeningen waren versierd. Ook geschriften uit het verre Indië stonden er en Ali Bey was een van de weinigen die zich er op konden beroemen, in staat te zijn deze boeken te lezen.

„Vindt ge het niet jammer”, zei Warner eens tegen de monarch, „dat aan deze rijke boekerij een vertaling van de Heilige Schrift ontbreekt?”

„Van úw Heilige Schrift bedoelt ge”, antwoordde deze. „Vrijwel alle boeken van mijn verzameling worden door de een of ander als „heilig” beschouwd. Bovendien bestaat uw Bijbel, als ik het wel heb, voor het grootste gedeelte uit Joodse geschriften, waarvan wij hier zowel de Hebreeuwsche als de Griekse tekst bezitten.”

Warner herhaalde, dat het volgens zijn mening van waarde zou zijn voor de bibliotheek een vertaling te bezitten van de Bijbel, zowel van het Oude Testament, dat inderdaad uit de Joodse Heilige Schriften bestond, als van het Nieuwe Testament. En tenslotte gaf de sultan toe, dat zulk een geschrift eigenlijk niet in zijn verzameling ontbreken mocht.

„Ge kunt dat werk door mijn tolk laten vervaardigen”, zei de vorst.

Met bevende handen opende Ali Bey het boek, dat Warner hem voor had gelegd. Veel kleiner was het dan hij had verwacht, het had geen versierde band, maar was in effen leer gebonden met een paar koperen sloten, waar geen enkele edelsteen in blonk. De letters waren gedrukt, niet versierd en geen krullen of tekeningen verleenden aan de pagina's enige geheimzinnigheid. Duidelijke zwarte letters stonden op het stevige perkament gedrukt.

„Kan het dezelfde Bijbel zijn, die ik eenmaal in de slotkapel van mijn vaders huis geopend heb?” vroeg hij zich af.

Met kracht bedwong hij zijn herinneringen. Koel en wetenschappelijk werd zijn vertaling. Voor hem, als Mohammedaan, stond immers vast, dat alles, wat hier geschreven stond en afweek van de Koran, een dwaaling was. En als het in overeenstemming was met de Koran, wist hij het reeds lang en had het hem dus niets nieuws te zeggen.

„Veel dwaze wonderen worden hier verteld”, zei hij, als Warner hem vroeg, hoe de verhalen hem bevielen. Cocone vroeg:

„Heeft dan Mohammed, de grote profeet van Allah, zijn goddelijke zending nooit met een wonder bevestigd?”

Ali Bey vertelde haar, dat er wel mensen geweest waren, die dit hadden gevraagd. „Indien ge werkelijk profeet zijn, laat Uw Heer (Allah) ons dan bewijzen geven van de macht, die Hij u verleend heeft en van de waardigheid, waartoe Hij u heeft verheven. Vraag uw Heer, de hemel, in stukken gebroken, op onze hoofden te doen neervallen.” Maar daarop heeft de profeet geantwoord: „Dat valt de Almachtige gemakkelijk genoeg en als Hij dat besloten heeft zal Hij het volbrengen. Ge vraagt Hem wonderen? Maar de wonderen zijn aanwezig in wat Hij geschapen heeft en ge ziet er niets van. Ziet hoe de dood uit het leven en het leven uit de dood geboren wordt. Zonder twijfel kan Hij wonderen verrichten, ingaande tegen de wonderen der natuurlijke orde, die Hij geschapen heeft. Hij deed het voor mijn voorgangers, maar tevergeefs. Bewondert dan Zijn onophoudelijke wonderen in de natuur en vraagt geen andere?”

En terwijl hij dat zei, dacht Ali Bey terug aan het wonder dat hij, als jongen, verwacht had van Maria, maar dat niet was gekomen. Groot en oneindig als de diep-blauwe hemel boven de stad aan de Gouden Hoorn was Gods almacht. De kleine mens kon zich voor Hem buigen en Hem aanbidden, maar het was dwaas, Hem iets te vragen. Aan Zijn wil was immers niets te veranderen en mocht zo'n verandering wel plaats hebben, dan zou het niets dan jammer en ellende meebrengen voor de aardbewoners.

En toch waren er verhalen in de Heilige Schrift der Christenen, die Ali Bey roerden. De stem van Mohammed was geweest als een stormwind en een aardbeving; hier hoorde hij het suizen van een zachte stilte en het was alsof daarin Gods stem tot hem kwam.

Had werkelijk God, toen Hij Zich op aarde openbaarde, de kinderen tot zich geroepen. Had Hij gesproken tot blinde bedelaars, tot uitgestotenen, tot melaatsen?

„Is er in uw leven ooit iets gebeurd, dat het waarschijnlijk maakt dat dit alles waar is?” vroeg hij aan zijn vriend Warner.

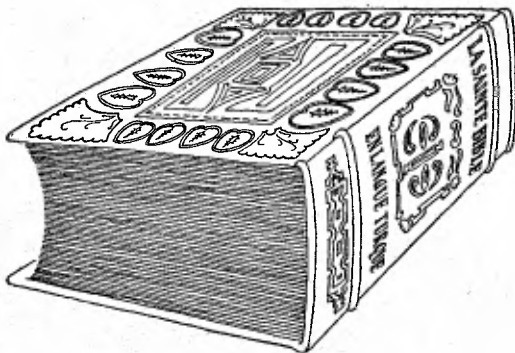
„Ik weet, dat God zich ook nu nog, in Christus, over minderwaardige mensen ontfermt”, antwoordde de Hollander.

Het vertalen van de Bijbel nam jaren in beslag. Aanvankelijk was het vlug gegaan. Ali Bey's handschrift was krachtig en gelijkmatig, zijn overzetting correct. In later jaren ging het langzamer en slopen en zo nu en dan fouten in zijn vertaling. Soms waren er dagen en weken, dat hij niet in Warners huis verscheen, hij was ziek.

„Als ik gereed ben met mijn werk”, heeft hij op een dag tegen zijn Hollandse vriend gezegd, „ga ik de geschriften der Christenen over de Bijbel bestuderen, want ik vraag mij af, of ik goed deed Mohammedaan te worden.”

Maar van een overgang naar het Christendom is niets gekomen. Ali Bey stierf, kort nadat zijn Bijbelvertaling gereed gekomen was.

En ook zijn vriend Warner, die vol verlangen naar deze vertaling had uitgezien en die gehoopt had, dat rijke Hollandse vrienden het boek in druk zouden laten verschijnen om dit te kunnen verspreiden onder de Mohammedanen, stierf kort na het gereedkomen van het manuscript.

*Met andere delen van zijn bibliotheek werd ook Ali Bey's
Bijbelvertaling naar Leiden gezonden....*

Zijn krachten waren uitgeput door het leven in een voor hem ongezond klimaat, temidden van mensen, die zijn bedoelingen niet begrepen en zijn goedheid misbruikten. Met andere delen van zijn bibliotheek werd ook Ali Bey's bijbelvertaling naar Leiden gezonden en daar lag deze ongebruikt en vergeten.

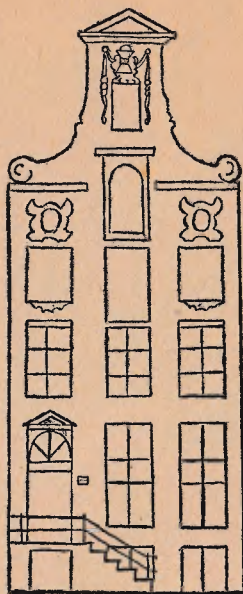
Pas heel veel jaren later, in het begin van de negentiende eeuw, werd het ideaal, dat Warner zich gesteld had, door anderen overgenomen. Er werden Bijbelgenootschappen opgericht, eerst in Engeland, later ook in andere landen en nu was het vertalen van de Bijbel voor mensen, die nog nooit Gods blijde boodschap gehoord hadden, niet meer de zaak van enkelen, die het vertaalwerk konden doen. Over de gehele wereld maken millioenen mensen dit mogelijk door elk het hunne er toe bij te dragen.

Toen is ook de vertaling van Ali Bey althans voor een deel in druk verschenen en verspreid in de stad, waar hij en zijn vriend Warner er samen over hadden gesproken.

*De landstreek waar Ali Bey doortrok als gevangene van de Tataren ligt
tussen Polen en Istanboel aan de Gouden Hoorn*

UITGEGEVEN DOOR HET
„COMITE VOOR JEUGD EN SCHOOL”
VAN HET NEDERLANDSCH
BIJBELGENOOTSCHAP
HEERENGRACHT 366
AMSTERDAM-C

1954